

СЈЕЋАЊА

О РАДУ ПАРТИЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЉЕШКОПОЉА ОД МАРТА 1942. ДО КАПИТУЛАЦИЈЕ ИТАЛИЈЕ 9. IX 1943. Г.

Подручје општине Љешкопоље обухватало је села: Грбавце, Доње Кокоте, Доњу Горицу, Горњу Горицу, Толоше, Вралиће и Момишиће. Партијско руководство — Мјесни биро — марта 1942. чинили су: Душан (Дабо) Асановић, секретар, Спасо В. Поповић, Бранка П. Милић, Милутин (Мишо) Ф. Поповић, Мато Р. Раичевић. Партијска организација Љешкопоља тада је бројила 39 чланова, 7 кандидата; 71 члана СКОЈ-а и око 70 омладинских активиста из чијих се редова попуњавао СКОЈ. Организација је била појачана једним бројем активиста избјеглих из Подгорице, који су размјештени по селима и били стално у саставу љешкопољског актива до краја марта 1942. год. Утицај КПЈ у Љешкопољу био је огроман и има своју богату предратну историју. Доминантан утицај Партије на сва предратна збивања, изражаван кроз подршку свакој њеној акцији, био је стална појава.

Појачани утицај Партије условљавао је диференцирање маса, што је нарочито дошло до изражаја избијањем тринаестојулског устанка 1941. године. Подручје општине уочи устанка било је обухваћено герилским јединицама, које су биле врло активне све до организовања територијалних партизанских јединица октобра 1941. године, када је у сваком селу организована партизанска чета и све обједињене Штабом Љешкопољског батаљона. У плановима окупатора и домаћих издајника против НОП-а Љешкопоље је било од посебног значаја, јер се непосредно простирало до Подгорице, кроз њега је ишао важан пут за Цетиње и у њему је био јак утицај Партије. Пароле непријатеља да се масе уздржавају од акција и да буду лојалне, да се дијеле функције у рукама сеоских партизанских јединица (што је дошло до изражаја у Доњој Горици), репресалије непријатеља против свакога ко му се супротстављао, хапшења и др. — нијесу давали жељене резултате. Напротив, интензиван политички рад, комбинован са војним акцијама, оштар курс против сарадника окупатора и друго — имали су за резултат прихватање НОП-а од стране народа као једино исправног пута. Колико је био јак НОП у Љешкопољу најбоље илуструје, поред осталог, то што је Штаб Љешкопољског НОП батаљона

био у Доњој Горици (кућа Божа Ћ. Милића), удаљен од цесте за Цетиње 200 метара. У средини Љешкопоља, на Ситници, била је иначе стално чета италијанских карабињера.

Почетком 1942. године рад окупатора и његових сарадника, као дио широког плана војне и политичке офанзиве против НОП-а, све се више осјећао и на подручју Љешкопоља. Преко родбинских и других веза из града се систематски лансирају дезинформације и пријетње, нарочито због ликвидације или раскринкавања домаћих издајника.

Усљед упада националиста, уз подршку Италијана, из Подгорице у Љешкопоље, 2. марта 1942. године партизанске снаге су се повукле и смјестиле на терен села Бери и Ћафе (команске). Реална опасност од хапшења приморала је партијско руководство да све чланове Партије повуче са терена, изузев Милана П. Раичевића из Толоша и Милана Ракчевића и Јелену В. Радовић из Момишића, који су остављени за политички рад у позадини. Покушај да се на позадински рад у Горњој Горици убаце Мато Р. Раичевић и Спаса И. Раичевић није успио, јер су четници 4. марта 1942. у селу убили Милана Ђикановића, члана КПЈ, и ухапшено је тада 25 лица. Са терена Бери и Ћафе дјеловало се једино ноћу, јер су четници дању обалом ријеке Ситнице обезбјеђивали терен од партизанских упада. Партијско-политички рад и војне акције су усклађени и тијесно повезани. Ради успјешније борбе против непријатеља формирана је ударна чета од бораца из Љешкопоља и Доње Љешанске нахије.

Ноћу 18/19. марта ударна чета је извела акцију у селу Вранићима и ликвидирала издајника Душана Бољевића. Циљ акције био је да се ликвидирају петоколонаши из села Момишића. Међутим, акција је откривена и петоколонаши су правовремено побјегли у Подгорицу, код Италијана. Ради обезбјеђивања успјеха ове акције, у село су били упућени илегално другови Спасо В. Поповић и Мило В. Радовић, чланови Партије. Они су требали да прикупе информације о кретању издајника, јер су се ови држали на опрезу. Том приликом обојица су ухаћена од стране Италијана и интернирана. Осамнаестог марта и група партизана из Зете извела је акцију (село Грбавци) ради ликвидирања петоколонаша Риста Вујовића, бившег жандарма, али без успјеха. Издајник није ликвидирао, већ је погинуо један борац, а други тешко рањен. Група бораца Љешкопољске ударне чете 19. марта увече извршила је упад у Доњу Горицу. Том приликом борац Владо Кадовић бацио је бомбе на штаб четничке чете и неколицину ранио. Ради одмазде за изведену акцију, непријатељ је тих дана ухапсио из Љешкопоља око 120 лица, од којих је један број одмах интерниран.

Офанзивне акције удружених снага непријатеља приморале су партизанску групуацију Љешкопоља и Љешанске нахије да се концем марта 1942. године повлачи у правцу Ораха

и Ставора. Партијско руководство Љешкопоља директиву за повлачење из Бери према Ставору добило је 25. марта 1942. у Берима.

Приликом саопштавања директиве борцима и осталој маси руководство је сугерирало да се врате кући сви они који нијесу компромитовани, као и они који се не осјећају способни да могу издржати напоре и тешкоће пред којима се стоји. У току ноћи 25/26. марта око 140 бораца (из Љешкопоља, Љеш. нахије и Подгорице) дошло је у село Орахе. Од ове групе 26. марта кући је враћено 14 бораца из Љешанске нахије, због сложености настале ситуације и њихове процјене могућности легализовања или илегалног живљења. Остали борци су се истога дана упутили према селу Барјамовици, гдје су их дочекале непријатељске јединице и са њима повеле борбу. Настала ситуација принудила је борце да се повуку у село Орахе, одакле су пошли. На основу реалне опасности од опкољавања и уништења групације, два окружна комитета КПЈ — Цетиње и Подгорица — доносе одлуку да се партизански батаљон (Љешкопољско-љешански) расформира, борци разбију у мање групе, пребаце у своје крајеве и наставе илегално да дјелују. Одлука је најприје саопштена комунистима, да би је они правилно схватили и тумачили осталима. Партијски руководиоца Душан Асановић им је то саопштио. Јавна негодовања и протести комуниста били су одговор на овакву директиву. Борци из Подгорице и Љешкопоља били су свјесни колико је за њих безнадежна ситуација и шта их очекује, с обзиром на оштрину борбе са непријатељем која је до тада вођена и неподесност терена за илегалан живот.

Комешања и јавни протести испољавали су незадовољство које је муњевито захватило масу. Да би се допринијело колико-толико смиривању страсти и подигао морал код бораца, на јавном збору иступио је кратким говором Јован П. Ђетковић. Као родољуб, изванредним мислима и говорничком вјештином апеловао је на борце да не клону већ да наставе борбу, која се мора водити без обзира на жртве све до побједе. Објашњавање одлуке од стране чланова Окр. комитета и војних руководиоца као једини излаз из настале ситуације борци нијесу прихватили, тражећи другачије рјешење, које им, на жалост, руководство у тој ситуацији није могло предложити. Отпочело је писање бораца, договор о пробијању у позадину, а за оне из Љешкопоља и Подгорице био је то повратак у велику неизвјесност.

У међувремену Окружни комитет КПЈ — Подгорица доnio је одлуку да се врате на терен и „легализују“ чланови Партије: Андро Мугоша, Бранка Милић, Ђорђевић Милић, Мато Раичевић и Владо Рацковић који није био партијац. Претходно је остављен у Берима, јер није могао да одступа са јединицама, друг Блажо Рацковић, комуниста. Андро Мугоша се кратко за-

држао у Крусима. Милић Бранка и Ђорђевић дошли су у Доњу Горицу и одмах су ухапшени. Владо Рацковић дошао је у Бери и наставио да илегално живи. Мато Раичевић није успио да се повеже са овом групом, јер се налазио са партизанским јединицама које су ишле до Ставора и дијелио је судбину заједно са њима.

Браћајући се из Ставора у групама, борци из Љешкопоља наилазили су на непријатеља, који је будно пратио њихово кретање, масовно их заробљавао и хапсио. У року од неколико дана пало је почетком априла 1942. г. око 60 бораца из Љешкопоља. Покушај да се ревидирана одлука Окружног комитета изврши, тј. спријечи падање бораца у непријатељске руке и они врате на слободну територију, гдје би се повезали са партизанским снагама, није успио. Друг Андро Мугоша био је ангажован на овом задатку, али успјеха није било.

Априла 1942. године ситуација са партијским кадром у Љешкопољу била је сљедећа: легално су живјели у Момишићима Јелена В. Радовић, ученица гимназије, и Милан Ракчевић, тешки болесник (ТВС) са неколико чланова СКОЈ-а; у Толошима легално је живио Милан П. Раичевић, непокретан болесник (ТВС). Сви остали активисти били су похапшени. Од чланова Партије из Љешкопоља од априла 1942. године у илегалности су били: Васо С. Асановић, Душан (Дабо) С. Асановић и Владо И. Раичевић, као и Веселин Ј. Вукчевић, кандидат за члана КПЈ. Борац Раде Радовић илегално је живио у Момишићима. Милан С. Раичевић илегално је живио у Лужници (Комани). У Берима илегално је живио Владо Ф. Рацковић, а у Крусима Јован П. Ђетковић, публициста.

За вријеме априла, маја и јуна 1942. године непријатељ је извршио суров обрачун са похапшеним борцима. У групи од 53 стријељана бораца на Врелима Рибничким 10. априла 1942. из Љешкопоља су стријељани: Радивоје (Рацо) Бољевић, чл. КП, студент; Вељо М. Милић, кандидат за члана КП, сељак, и Зарија В. Митровић, јулослов. подофицир. Почетком маја 1942. г. на Чепурцима су из Љешкопоља стријељани: Владо М. Милић, члан КП, књижевник; Марко К. Милић, члан КП, сељак; Јован П. Раичевић, командант Љешкопоског партизанског баатљона, и Бајо С. Мирановић, члан КП, радник. Јуна 1942. год., такође на Чепурцима, из Љешкопоља су стријељани: Митар В. Поповић, члан КП, сељак; Бошко Ракчевић, члан КП, сељак; Ђорђевић Радовић, члан КП, студент; Димитрије Брајовић, члан СКОЈ-а, ђак, и Љубо С. Поповић, чл. СКОЈ-а, сељак. На Цијевни (Ракића куће) јуна 1942. год. стријељан је Филип Ивановић, чл. КП, студент. Остали ухапшени борци и родољуби највећим дијелом су интернирани или су задржани у затвору.

Народ је био запрепаштен начином обрачуна са припадницима НОП-а. Настојало се на разне начине да се помогне ухапшенима, како би се избјегло најтеже — стријељање бораца. Од

групе похапшених бораца из Љешкопоља из затвора се крајем маја 1942. године пуштају: Мато Р, Раичевић, чл. КП; Симон Н. Поповић, члан КП; Ђорђије С. Милић, члан КП; Милутин Ф. Поповић, члан КП; Бошко Ђекић, члан КП; Васко Ракчевић, чл. КП; Вељко (Руро) Асановић, канд. за члана КП, и Блажо Ј. Рацковић, члан КП.

За ово кратко вријеме услед хапшења партијских активиста изостао је организован политички рад у масама. Почетком јуна 1942. године у Лугу Љешкопоља — Мареза дошао је Јагош Ускоковић, организациони секретар Покрајинског комитета, са задатком да се повеже с илегалцима Миланом С. Раичевићем, Вассм С. Асановићем, Душаном С. Асановићем и Владом И. Раичевићем. Ускоковић није успио да се повеже са наведеним илегалцима, код чега је ангажовао Ђорђија С. Милића. Са Ускоковићем су били другови Блажо Марковић и Русо Радуловић. Илегалци Васо и Душан Асановић живјели су у Берима, код Душана А. Перовића, кандидата за члана КП, преко кога су успоставили везу са Блажом Ј. Рацковићем из Бери, Ђорђијем С. Милићем из Доње Горице и Вељком (Руром) и Томом (Бегом) Асановићем из Доњих Кокота. Илегалац Милан С. Раичевић, користећи легалне везе преко браће Радуловић, Живаља и Лазара, и Василија Радуловића, током јуна 1942. године успоставио је везе у Момишићима са Јеленом В. Радовић, чланом КП, која легално живи, Матом Р. Раичевићем, чл. КП из Горње Горице, и Ђорђијем С. Милићем, чл. КП из Доње Горице. Комунисти који су пуштени из затвора били су обавезни да се редовно јављају четничкој команди, што су они користили за кратка информирања и договор шта треба да раде. За контакте и разговоре такође су погодне биле сахране умрлих.

Током љета 1942. године, последице смрти Милана Ракчевића у јуну, у Момишићима као чланови КП раде: Јелена В. Радовић, Васко Ракчевић, Бошко Ђекић и Милутин Поповић, са групом од 14 скојеваца; у Доњој и Горњој Горици: Ђорђије Милић, Симон Поповић и Мато Раичевић, са групом од 10 скојеваца; у Доњим Кокотима: Вељко (Руро) Асановић, са групом од 7 скојеваца.

Крајем љета 1942. године непосредно дјелују у партијској организацији Љешкопоља илегалци Душан Вуковић и Милан С. Раичевић, који раде по директивама члана Окр. ком. Цетиње Јефта (Чаја) Шћепановића. Од тога времена парт. орган Љешкопоља непрекидно је повезана са Окружним комитетом КПЈ Цетиње, све до јула 1943. год., када је ОК КПЈ Подгорица у Љешкопољу формирао Општински комитет Партије и СКОЈ-а.

Другови Вуковић и Раичевић формирају партијске ћелије у Дсњој и Горњој Горици и Момишићима, примају у Партију и непосредно пружају помоћ организацији.

На другој страни Васо и Душан Асановић посредно дјелују и помажу у раду теренским радницима. Успостављају се сталне везе са Подгорицом и сусједним селима Љешкопоља. До краја 1942. године бројно стање партијског и скојевског кадра се мијења. Један број је поново ухапшен, други су пријешли у илегалство, али ипак организован рад није изостао.

Од јануара 1943. године у групи илегиалаца у Ставору налазе се браћа Асановићи и Душан Вуковић. Ту се налазио и ОК КПЈ Цетиње.

Љешкопоље, Зета и Љеш. нахија као подручја била су обухваћена организационо и политичким радом ОК КПЈ — Цетиње.

У току прве половине 1943. године илегални партијски радници били су непрекидно у контакту са друговима на терену Љешкопоља, обилазили села, организације, водили разговоре и објашњавали догађаје широком кругу припадника НОП-а. Пред опасношћу од хапшења теренских радника, обезбјеђивало се склањањем бораца у илегалност.

Повратком партиз. јединица из Босне за Црну Гору, илегални радници из Ставора врло интензивно раде на припремању нових бораца из позадине са којима је требало попунити бригаде.

Том приликом је већа група из Љешкопоља пошла у бригаде, маја 1943. год., што је био доказ високе свијести и чврсте одређености маса за НОП.

Иако малобројна, парт. организација Љешкопоља од свега 7 чланова имала је много бројнију организацију СКОЈ-а, преко које се могао одвијати организован рад на читавом подручју Општине. Илегалци из Ставора, који су редовно обилазили и пружали помоћ организацији Љешкопоља, били су: Душан Вуковић, Васо Асановић, Вељко Асановић, Васко Ракчевић, Веселин Вукчевић.

По одласку бораца за бригаде на овом терену су наставили са обиласцима илегалци Васо Асановић и Веселин Ј. Вукчевић. Васо Асановић је тада код ОК Цетиње одговарао за рад са омладином.

У другој половини јуна 1943. године повратила се већа група бораца са Сутјеске у Љешкопоље, гдје је илегално живјела, раздвојена у мање групе. Тада је на терен Љешкопоља дошао друг Андро Мугоша са Драгутином Радовићем. У пролазу су се повезали са неким члановима Партије и са бројним родољубима, и са њима водили исцрпне разговоре, посебно о ситуацији у НОП-у.

Долазак друга Драгутина Радовића био је први контакт са Љешкопољем и његовом организацијом од стране Окружног комитета КПЈ Подгорица у времену од марта 1942. године до

почетка јула 1943. год. због прекинутих веза које је било тешко одржавати.

Почетком јула 1943. год. у Љешкопољу се формира Општ. ком. Партије од три члана и СКОЈ-а од четири члана. Исто тако се обнављају руководства организ. АФЖ-а и сеоски одбори власти. Обнављањем руководства друштвено-политичких организација створен је важан предуслов за систематскији и врло интензиван рад на терену, што је допринијело увршћивању у партизанске јединице нових бораца.

Душан-Дабо Асановић